

Deveti korpus Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u borbi za oslobodenje Trsta i Slovenačkog primorja

Pri razmatranju uloge i značaja Devetog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u borbama za oslobodenje Trsta i Slovenačkog primorja težište će biti na dva pitanja. Prvo, o značaju i ulozi Devetog korpusa u razvoju narodnooslobodilačke borbe u Slovenačkom primorju, i drugo, o završnim operacijama Devetog korpusa za oslobodenje Trsta i Slovenačkog primorja zajedno sa ostalim divizijama Četvrte armije.

Deveti korpus NOVJ izrastao je u toku narodnooslobodilačke borbe na teritoriji koju je Italija anektirala i pod okupacijom držala 25 godina. Zato je narodnooslobodilačka borba u Slovenačkom primorju i njena udarna vojna snaga — Deveti korpus — imala istorijsku misiju, jer su pored opštih ciljeva narodnooslobodilačke borbe i revolucije oružanom borbom stvarani uslovi za priključenje ovih krajeva i naroda njihovoj domovini, socijalističkoj Sloveniji i Jugoslaviji.

Kao i sve jedinice naše narodnooslobodilačke vojske i Deveti korpus nastao je i rastao u skladu sa razvojem narodnooslobodilačke borbe u Slovenačkom primorju. Od formiranja prve partizanske čete u Primorskoj avgusta 1941. godine do narodnog ustanka posle kapitulacije Italije 1943. godine i tzv. Goričkog fronta, snage narodnooslobodilačkog pokreta stalno su narastale, tako da je 22. decembra 1943. godine Korpus i formalno ustanovljen. Ustanak 1943. godine je nešto dosad nezabeleženo u istoriji narodnooslobodilačke borbe u

Sloveniji jer se tada jedinstveno digao sav narod Slovenačkog primorja. Razoružane su tri italijanske divizije, naoružano je oko 15.000 boraca i formirane su dve divizije, Deveti korpus i više brigada i odreda. To je bio jedinstveni borbeni plebiscit primorskog naroda za priključenje Jugoslaviji. Može se reći da jedinice Jugoslovenske armije nisu izbile na Soču 1945. godine već da je na njoj bio Deveti korpus još 1943. godine.

Deveti korpus se nalazio i dejstvovao na izuzetno osetljivom operativnom prostoru, na krajnjem severozapadu Jugoslavije, između teritorija fašističke Nemačke i Italije. Njegovo osnovno operativno područje bilo je između reke Save i železničkih pruga Jesenice — Ljubljana na istoku, Ljubljana — Trst na jugu, i reke Soče i železničke pruge Trst — Gorica — Jesenice na zapadu. Operativno područje Devetog korpusa obuhvatalo je i Benešku Sloveniju, Furlaniju i Reziju — preko Soče, gde je delovao Operativni štab za zapadnu Primorsku. To je prostor preko kojeg su vodile značajne međunarodne komunikacije ka frontovima u Italiji i na Balkanu, a krajem rata je bio neposredno zaleđe oba fronta. Pored toga, Nemci su predviđali organizovanje fronta na južnim obroncima Alpa u Italiji i Sloveniji, a zapadni saveznici su dugo insistirali na iskrcavanju svojih jedinica u Istri. Međutim, razvojem situacije na savezničkim i našim frontovima bilo je očigledno da će se snage saveznika i Jugoslovenske armije sastati upravo na toj teritoriji. Zbog svega toga, vojno-politički položaj Devetog korpusa je bio izuzetno složen i težak. Operativno područje Korpusa je bilo malo po površini ali veoma komunikativno, sa brojnim dolinama i visokim planinama, što je njegovim jedinicama otežavalo manevar. Komunikacije koje presecaju taj prostor omogućavale su lakši i brži manevar neprijateljevih snaga. Zasluga što je Deveti korpus uspešno obavio svoju istorijsku ulogu pripada, pre svega, izuzetno dobroj i elastičnoj organizaciji i rukovođenju, kao i potpunoj podršci i pomoći stanovništva Slovenačkog primorja.

Operativni položaj Devetog korpusa imao je veliki uticaj na nastanak i razvoj oslobodilačkog pokreta u Italiji i Austriji. On se ispoljavao na dva načina. Prvo, Deveti korpus je svojim borbenim dejstvima moralno podsticao narod na ustanak i jačao duh otpora u ovim oblastima, i drugo, pružao je neposrednu organizacijsku, vojnu i materijalnu pomoć oslobodilačkom pokretu. U martu 1943. godine u Furlaniji je osnovano odeljenje »Garibaldi« a posle kapitulacije Italije u Furlaniji, Slovenačkom primorju i Istri formirano je sedam italijanskih antifašističkih bataljona koji su ubrzo prerasli u

brigade. Kasnije, u avgustu 1944. godine, formirana je divizija »Garibaldi Natisone« koja je novembra te godine ušla u sastav Devetog korpusa, a kasnije, u vreme velike nemačke ofanzive u martu i aprilu 1945. probila se u Notranjsku i prešla u sastav Sedmog korpusa. U sastavu Devetog korpusa bila je i italijanska udarna brigada »Triestina d'Assalto«. Pored italijanskih jedinica u Devetom korpusu bio je i ruski bataljon i francuska četa. U jedinicama je bilo boraca raznih narodnosti, koji su pobjegli iz zatvora i logora u Italiji i Austriji, kao i pripadnika skoro svih naroda i narodnosti Jugoslavije koji su posle kapitulacije Italije prebegli na našu teritoriju. Zato možemo reći da je Deveti korpus po svom sastavu imao višenacionalno obeležje.

Neprijatelj je, neposredno pre naših završnih operacija na operativnom području Devetog korpusa, u decembru 1944. godine, imao 74.114 vojnika u jedinicama različitog sastava. Od početka 1945. godine do kraja rata pristiglo je još oko 12.000 nedićevaca (sprski dobrovoljački korpus), 10.000 četnika (Dinarska divizija popa Đujića i dr.) i oko 10.000 pripadnika kavkaskih, kozačkih i drugih kvislinških jedinica. Deveti korpus je tada imao blizu 10.000 boraca, pa je tako odnos snaga iznosio 7:1 do 10:1 u korist neprijatelja.

Kao uvod u završne operacije možemo istaći najveću i najtežu neprijateljsku ofanzivu, od 19. marta do 1. aprila 1945. godine, u kojoj je na neprijateljskoj strani učestvovalo oko 35.000 vojnika čiji je cilj bio da uništi Deveti korpus i očisti teritoriju Primorske od jedinica NOV i PO Slovenije, organa narodne vlasti i organizacija narodnooslobodilačkog pokreta. Ciljevi neprijatelja bili su veoma radikalni i da su uspjeli imali bi nesagledive vojno-političke posljedice, što bi, verovatno, uticalo na završne operacije za oslobođenje Trsta i Slovenačkog primorja i na naše vojne i političke pozicije za priključenje Slovenačkog primorja Sloveniji i Jugoslaviji. Da je neprijatelj uspeo u tim svojim namerama, verovatno bi se na ovom delu naše teritorije sastali zapadni saveznici sa organizovanim kvislinškim jedinicama sa »vladom« iz Ljubljane, čime bi se stvorili uslovi za restauraciju starog režima sa emigrantskom vladom i kraljem na čelu. Pošto je Deveti korpus razbio ovu veliku neprijateljsku ofanzivu, stvorio je povoljne uslove da, zajedno sa Četvrtom armijom učestvuje u tršćanskoj operaciji za oslobođenje Trsta i Slovenačkog primorja.

Borbe za oslobođenje Trsta po svojim karakteristikama a i sa aspekta opštenarodne odbrane, zaslužuju posebnu pažnju. To je bilo zajedničko delo stanovništva Trsta (unutrašnjih snaga otpora), jedi-

nica Devetog korprsa i divizija Četvrte armije. Još u avgustu 1944. godine formirana je Komanda grada Trsta, a oktobra 1944. godine Deveti korpus je u Trst poslao radio-stanicu. Grad je prvo bio podjeljen na osam reiona, a kasnije na četiri zone. Formirano je 16 teritorijalnih bataljona sa oko 3.000 ljudi. Osnovan je Slovenačko-italijanski antifašistički izvršni odbor (SIAIO). Kad je 28. aprila počeo napad jedinica Devetog korpusa i 9, 20. i 43. divizije Četvrte armije na Trst, u gradu je izbio narodni ustanak u kome su učestvovali pomenuti bataljoni, kao i stanovnici grada — Slovenci i Italijani. Oni su razoružali neke grupe neprijatelja i prinudili ga da se koncentriše u odvojenim objektima, odakle je nastavio sa odbranom. Time je jedinstven sistem neprijateljeve odbrane grada bio razbijen. Naoružano stanovništvo je, zajedno sa jedinicama Devetog korpusa i Četvrte armije, učestvovalo u napadu na neprijatelja koji je pružio žilav otpor. Pomoć stanovništva je posebno bila značajna jer je njihovo dobro poznavanje grada i prilika u njemu omogućavalo da dostavljaju korisna obaveštenja i da vode naše jedinice kroz ulice Trsta.

Dok su se vodile borbe za Rijeku, Trst i Ilirsku Bistricu, deo snaga Devetog korpusa dejstvovao je u neprijateljevoj pozadini i tako privukao neprijateljeve rezerve i štitio bok i leđa snagama koje su se borile u Trstu i na prostoru Rijeka — Ilirska Bistrica. U borbama za Trst učestvovala je i 30. divizija Devetog korpusa, jedna brigada 31. divizije i tri bataljona Vojske državne varnosti (VDV). Između jedinica Devetog korpusa i Četvrte armije koje su napadale Trst, iako nije bilo prethodnog dogovora, postignut je visok stepen saradnje kako u operativnom tako i u taktičkom pogledu.

Jedinice 31. divizije (dve brigade) bile su usmerene prema Soči. Tako je, 3. brigada 31. divizije, 30. aprila 1945. godine, zauzela i oslobodila Tržič (Monfalcone), a Sedma brigada i bataljon Vojske državne varnosti, zajedno sa Škofjeloškim odredom, 1. maja 1945. godine, oslobodili su Goricu. Bataljoni Operativnog štaba za zapadno primorje, zajedno sa bataljonima italijanskih partizana, zauzeli su Udine, Čedad, Tarčent i tako oslobodili Benešku Sloveniju, Reziju i sve slovenačke krajeve zapadno od Soče. Trst je oslobođen 1. maja, iako je poslednji otpor kod Opčina prestao 3. maja. Tako je Deveti korpus ispunio svoju istorijsku misiju. On je, zajedno sa jedinicama Četvrte armije, oslobodio Trst, a njegove jedinice su oslobodile ostali deo Slovenačkog primorja i slovenačku teritoriju zapadno od Soče i došle na slovenačku etničku granicu. Time su stvorile uslove za konačno priključenje ove teritorije Sloveniji i Jugoslaviji. U svom pohodu sa Trnovskog gozda prema Trstu, Tržiču i Gorici brigade

Devetog korpusa su u Vipavskoj dolini razbile četničke, nedićevske, domobranske i druge kvislinške jedinice i tako ubrzale njihovo povlačenje u Italiju. Snage Devetog korpusa su ujedno i prve naše jedinice koje su se kod Tržiča i na Tagliamentu (Humini) susrele sa zapadnim saveznicima — sa Drugom novozelandskom divizijom britanske Osme armije koja je došla Lombardijskom nizijom.

Kao što sam rekao na početku, cilj mi je bio da iznesem nekoliko svojih zapažanja o ulozi, mestu i značaju Devetog korpusa za oslobođenje Slovenačkog primorja i njegovog priključenja domovini. Time nikako ne želim da umanjim značaj i ulogu Četvrte armije koja je vezala, a zatim u rejonu Ilirske Bistrije razbila glavninu nemačkog 97. armijskog korpusa i prisilila ga na bezuslovnu kapitulaciju i tako podnela glavni teret borbi u završim operacijama za Istru i Slovenačko primorje. Divizije Četvrte armije, opremljene teškim naoružanjem, odigrale su presudnu ulogu u neposrednom oslobođenju Trsta. Treba naglasiti da je upravo za oslobođenje Trsta i Slovenačkog primorja, kao malo gde, prolivena krv boraca svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Tadašnji komandant Četvrte armije, general-lajtnant Petar Drapšin je rekao: »Oslobođenje onog dela Slovenije koji je anektirala fašistička Italija zajedničko je delo boraca Četvrte armije, ali na prvom mestu to je velika zasluga slovenačkog Devetog korpusa.«*

Narodnooslobodilački pokret u Slovenačkom primorju i Julij-skoj krajini i njegova moćna udarna snaga — Deveti korpus — stvorili su istorijske vojne i političke uslove za priključenje ovih teritorija matici zemlji — Sloveniji i Jugoslaviji.

* »Slovenski poročevalec«, od 2. septembra 1945. godine.